

BME Urbanisztika Tanszék

Kutatásmódszertan - diplomamunka

Turistaházak a 21. században
A Budai-hegység menedékházai

Vigh Diána Viktória

Konzulens: Wettstein Domonkos PhD

2023/24/I.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	3
Fogalmak	3
A túrázás története Európában és az észak-amerikai térségben	3
Természetjárás Magyarországon	5
Az Országos Kéktúra útvonal	6
Turistaházak	7
Turistaházak Magyarországon	7
A Budai-hegység egykori turistaházai	8
Turistaházak a Budai-hegységben - Térkép	9
Sasotthon	10
Frank-hegyi turistaház	10
Csúcs-hegyi turistaház	10
Zsíros-hegyi turistaház	11
Makkosmária turistaház és Normafa síház	12
Nagyszénás menedékház	13
Rotter Lajos turistaház	13
Solymári Vár kulcsosház	13
Anna vadászlak	13
A Zsíros-hegyi turistaház romjai és környezete - Helyszínvizsgálat	14
Összefoglalás	15
Konklúzió	18
Felhasznált irodalom	19
Képanyag	20

Bevezetés

A túrázás, a természetjárás jelenleg az egyik legalapvetőbb komponense a rekreációnak. A gyaloglás, a természetben való séta, közlekedés és tájékozódás évezredek óta az emberi élet élőhelyből adódó velejárója. Mindazonáltal, az esztétikai célú, a természet pusztaságára irányuló séta egy viszonylag újkeletű jelenség, mely a romantikához és az utóbbi évszázadok urbanizációs tevékenységéhez köthető. A tanulmány a turistau utak hálózatával, és az ehhez kapcsolódó, az útvonalak közelében épült turistaházak tipológiájával foglalkozik. A turistaházakat a XX. század elejétől kezdve egészen napjainkig a túraútvonalak közelében építették. Az épületek a természetjárás jelenségének fizikai megnyilvánulásai. A kutatás (A Budai-hegység és a Pilis építményeire fókuszálva) megvizsgálja, hogyan változtak, hogyan élnek tovább az egykori turistaházak, miben hasonlítanak/térnek el kortársaiktól, miben segítik, mit tesznek hozzá ma a túrázás élményéhez.

Fogalmak

A túrázás, természetjárás definíciója a Magyar Értelmező Kéziszótár szerint:

„túrázik: <Személy, csoport> gyalog, ill. maga vezette v. hajtotta járműn kedvtelésből, sportolásszerűen hosszabb utat tesz, ill. ezzel van elfoglalva.”

„természetjárás: Főleg városban lakó személyek gyakori v. rendszeres kirándulása a természetbe üdülés, szórakozás, testedzés végett; turisztika”

*„A túrázás, természetjárás fogalma: Az ember a megszokott civilizációs környezetéből kiszakadva a természetben tölti szabadidejét és a különböző terepek nehézségi fokának megfelelő fizikai aktivitással olyan terhelést biztosít a szervezete számára, amely fejleszti a motoros képességeit, személyiségét, esztétikai érzékét”.**

Túrák felosztása nehézségi szintek szerint Damilano és Gardien* (2005) alapján:

„Könnyű, rövid túra, ha időben, távolságban rövid (1-2 órás, 3-6 kilométeres) jól követhető, jól kijelölt turista ösvényen teljesítjük a kitűzött célt. Általában könnyen megközelíthető nevezetességek megtekintésénél, a természetben rövid idejű örömteli, játékos séta alkalmával beszélünk könnyű túráról.

Közepes nehézségű, egynapos túra, megkíván tudatos, tervszerű felkészülést, hiszen itt a fizikai terhelés jelentősen megemelkedik. Tervezni kell a szintkülönbségek előfordulásával, megfelelő felszerelések, eszközök, élelmiszerek beszerzésével is.

Nehéz, nagy túrák, több napos akár hetes túrák is előfordulhatnak. Csak felkészülten, megfelelő edzettségi állapotban, komoly, speciális felszerelésekkel, eszközökkel, egészségesen lehet részt venni. Általában csak gyalogosan megközelíthető helyeken vezet végig, szállásra speciális sátrak, menedékházak nyújtanak lehetőséget.”

*1 A Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar honlapjáról, Dorca Péter jegyzete szerint

*2: Francois Damilano (1959-) és Claude Gardien (1953-) magashegy túravezetők, akiknek tapasztalatairól és tanácsairól könyvet is adtak ki 2005-ben

Turistaház a Magyar Értelmező Kéziszótár szerint:

„menedékház: <Hegyvidéken> turistáknak pihenőhelyet, többnyire szállást és ellátást is nyújtó kisebb vendéglátó üzem, ill. ennek épülete; turistaház”

„turistaház: Kisebb ház v. szálló a hegyekben, ahol a turisták megpihenhetnek és megszállhatnak; menedékház”

A turistaházak/menedékházak esetében általában személyzet és étkezői lehetőség is biztosított.

Kulcsosház

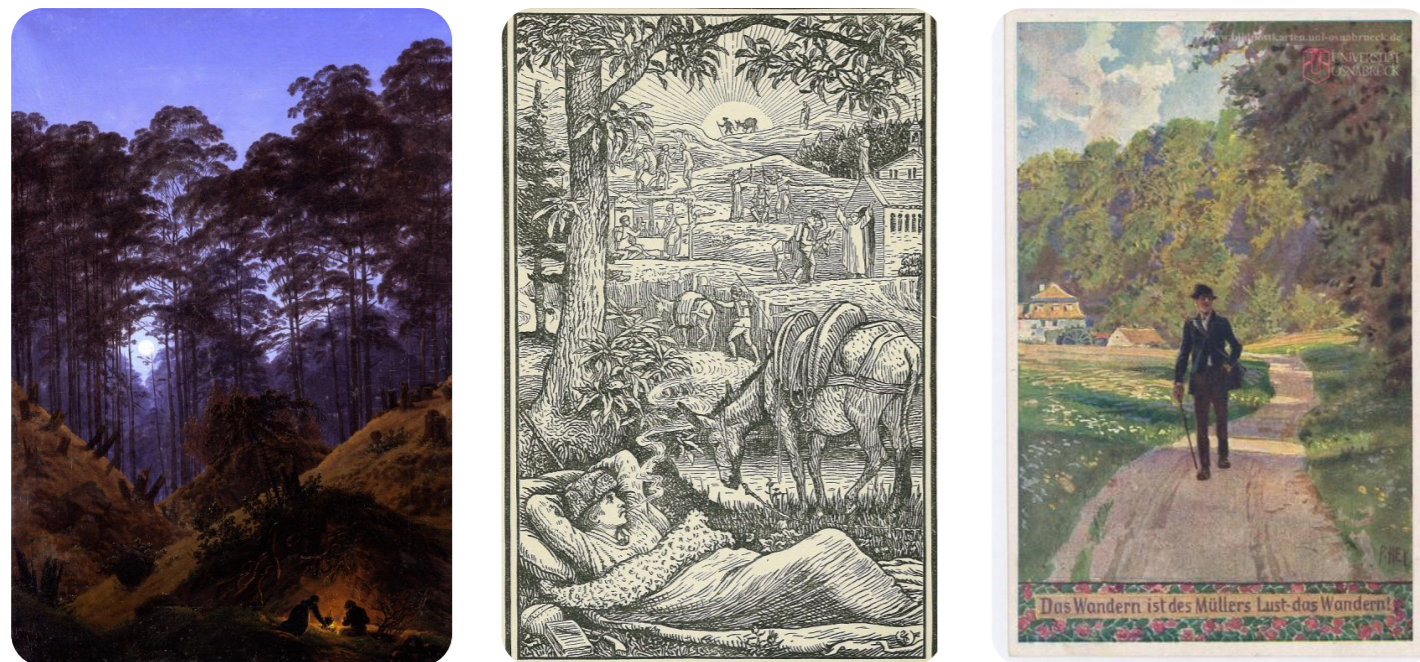
Dr. Rosztóczy András* összefoglalása alapján: *„A magyarországi turista szálláshelyek egyik jellegzetes és sokak által kedvelt formája a kulcsosház. Eltérően a turistaházaktól, vendégházaktól és a turistaszállóktól nincs állandó személyzete, így ára is jóval olcsóbb azoknál. A kulcsosházakat többnyire egyesületek, szakosztályok tartják fenn, felügyelője legtöbbször a ház közelében vagy a házhoz legközelebb eső településen lakó gondnok. Érkezéskor általában tőle kell átvenni és távozáskor neki kell leadni a kulcsosház kulcsait. A kulcsosház félig-meddig önellátó intézmény. Alapfelszereléséhez az ágyakon (általában emeletes) kívül vegyes tüzelésű kályhák, felszerelt konyha, közös helyiség (étkező), mosdó, latrina tartozik. A legeldugottabb házakat kivéve ma már villanyvilágítás is általános. Élelmiszer nincs a házban, legfeljebb néhány nem romló alapanyag (só, cukor, egyéb fűszerek, teafű, stb.). „*

A túrázás története Európában és az észak-amerikai térségben

Annak ellenére, hogy a mai értelemben vett túrázás egy újkeletű tevékenység, létrejöttét számos rávezető esemény és lényegében hasonló tevékenység előzte meg. Egyik legkorábbi ehhez kapcsolható dokumentumot Petrarcatól származtatjuk, mely mű címe Út a Mont Ventoux-ra, mely az 1470-ben megírt *Daloskönyv* része, melyben a filozófus a világi élet csábításairól, a természet szakralitásáról elmélkedik. Gondolataiban a középkori eszmékkel olykor szembenálló humanista elvek jelennek meg. Petrarca megmászta a Mont Ventoux-t, melyet az első hegymászásként tartunk számon, az első olyan útnak mely a természet minden egyéb cél nélküli csodálatáról szól. A zarándokmozgalmak, a szent helyeket megcélzó spirituális vándorutak szintén egyfajta előzménynek tekinthetők. A zarándoklat során az ember otthagyja otthonát, kiszakad a mindennapokból. A természetben való lét, az elemekkel való küzdelem és a belső fejlődés egyszerre vannak jelen. Az országokon átívelő zarándokutak a középkorban egyfajta mobilizációt is hoztak magukkal. Sok zarándokútvonal mind a mai napig létezik, többségüket túrútvonalként használják. Mai meglévő nagyobb zarándokutak: El Camino de Santiago, Spanyolország, The Pilgrims' Way, Anglia, Kumano Kodo, Japán, La Via Francigena, Anglia, Franciaország és Olaszország, The Abraham Path. Törökország, Egyiptom, Izrael, Palesztína és Jordánia.

* Dr. Rosztóczy András (Szeged, 1967. augusztus 26. –) magyar kutató orvos

A túrázás jelenlegi formájában, intenzíven először a romantika korában jelent meg, a konkrét cél nélküli természetjárás, séta, a művészek, költők és arisztokraták körében hódított teret először. Ezelőtt a gyaloglás sokszor a szegénységgel volt azonosítva, azok az emberek jártak két lábon, gyalogosan, lassabb tempóban akiknek másra nem tellett. A gyalogos túrákról szóló írások is ebben a korban lettek népszerűek, így például Robert Louis Stevenson* Utazás egy számmal a Cévennes-ben. Az útleírás 1897 júliusában jelent meg, a könyv alapjául szolgáló, szerelmi búfelejtőnek induló, 12 napos és 220 kilométeres út Franciaország délebbi részén, Haute-Loire található, ma a GR70-es túraútvonalon legyalogolható. Az iparosodás, a városiasodás szintén nagy lendületet adtak a jelenségnek - a városból, a zsúfoltságból való elvágódás hozott magával egyfajta visszatalálni akarást a természet felé. A túrázás tehát részben az urbanizációnak köszönhető. Egyre többen akartak elmenekülni a szennyezett, szürke városokból, hogy a friss levegő élményét élvezhessék. Ezen kívül a korszellemből művészek, írók, zenészek és értelmiségiek a természetet, az érzelmeket és az individualizmust dicsőítették, melyhez társult egyfajta elvágódás is. A vidéki sétákat innentől már nem a szegénységgel hozták összefüggésbe, hanem egyfajta luxussá váltak, amelyet főként a gazdag európaiak, írók és művészek élvezhettek.

balra: [1] Az erdő mélyén hodfénynél (Waldinneres bei Mondschein), Caspar David Friedrich, német romantikus festő (1823-1830); középen: [2] Robert Louis Stevenson: Számmal utazik a Cévennesben, könyvborító, 1879; jobbra: [3] A túrázás a molnár öröme (Das Wandern ist des Müllers Lust), Universität Osnabrück

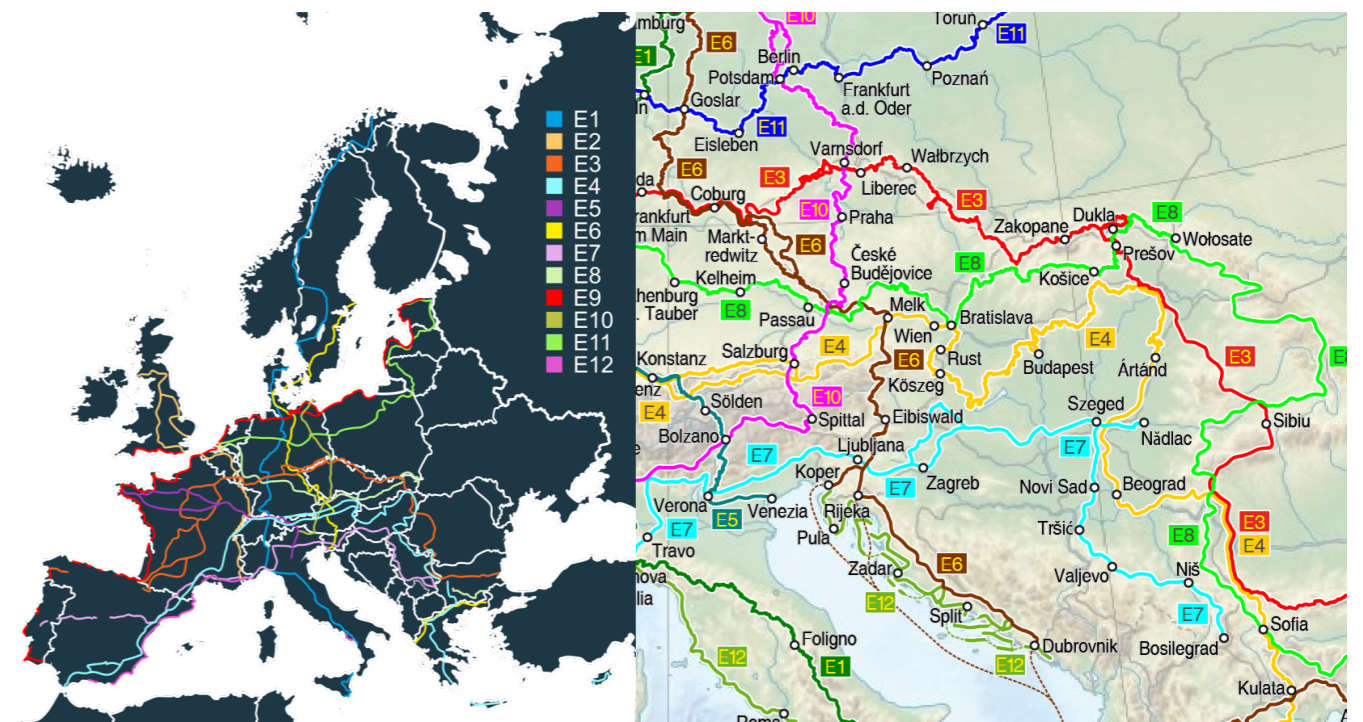
A 20. század elején megkezdődik a kifejezetten túrázásra szánt útvonalak, úgynevezett túraútvonalak kiépítése, túraclubok, szövetségek alakulása. Ekkor jött létre sok kirándulóklub és túraszövetség is, amilyen a Ramblers az Egyesült Királyságban, a Norvég Túraszövetség (Den Norske Turistforening), a Svájci Alpesi Klub (Schweizer Alpen-Club), vagy éppen a német Vándormadarak (Wandervögel).

* Robert Louis Stevenson (Edinburgh, 1850. november 13. – Vailima, Szamoa, 1894. december 3.) skót regényíró, az ifjúsági irodalom kimagasló alakja. Leghíresebb művei közé tartozik a Kicses sziget, az Emberrablók, illetve Dr. Jekyll és Mr. Hyde különös esete.

1938-ra datálható a Kéktúra útvonal átadása, mely az első ilyen távolsági gyalogút a világon. A ma közel 1100 km hosszú útvonal Magyarország északi részén halad végig, Írott-kőtől Hollóházáig. Ekkoriban egy újabb jelenség támogatta meg a kirándulni vágyókat, a két világháború között jelent meg a fizetett szabadság fogalma (legelsőként Franciaországban).

Európai útvonalak

A leghosszabb és legújabb távolsági túraútvonalak Európában ma az E-útvonalak. Az országokon átívelő turistautak az európai hálózat gerincét képezik, észak-dél irányban Észak-Fokföldtől Krétáig, vízszintesen az Atlanti-óceántól a Kárpátokig és a Fekete-tengerig tartanak. A kontinensen összesen tizenkét darab ilyen útvonal található, melyeket az Európai Ramblers Association tagjai jelöl és tart fenn. Magyarországot az E4 (Kéktúra útvonala), az E3 és az E7 vonalak keresztezik.

balra: Az E-útvonalak hálózata Európában [4]; jobbra: Az E-útvonalak Magyarországon és környékén [5]

Az Egyesült Államok

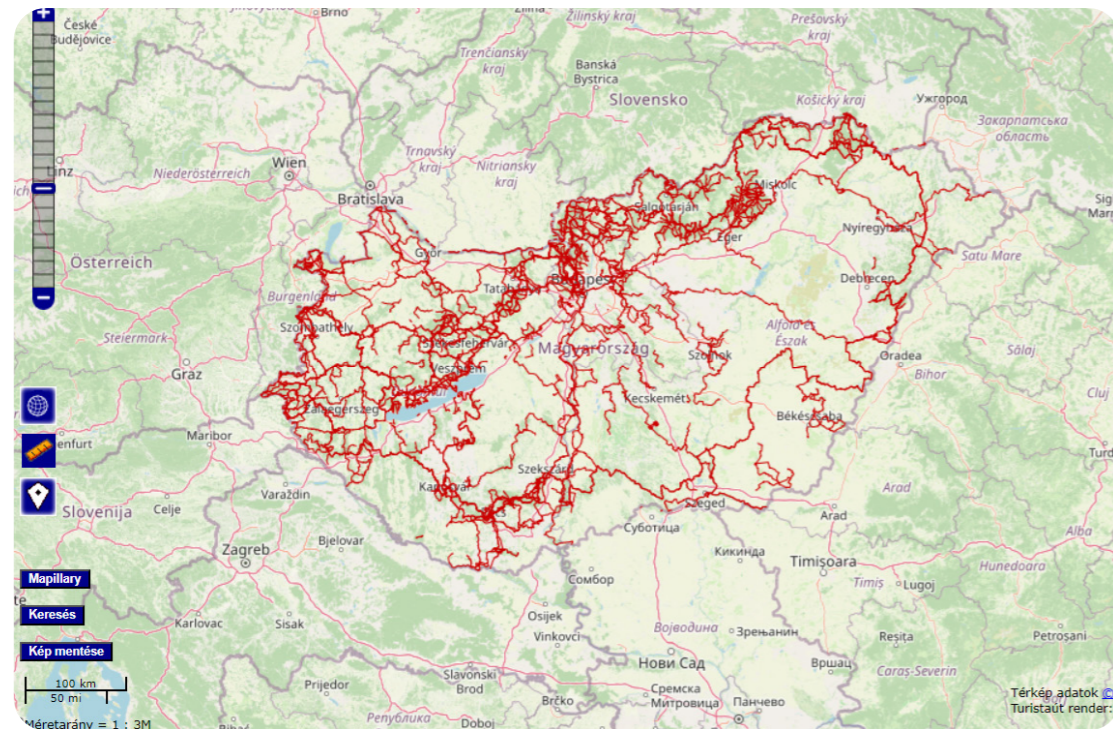
Az Egyesült Államokban a hivatalos túraútvonalak körülbelül az 1800-as években kezdtek megjelenni, nagyjából a kiránduló klubok kialakulásával egy időben. Mindazonáltal ezen a területen is fellelhető előzmény, útvonalak melyek már a jelenség fellépése előtt is léteztek. Az óslakosok már jóval korábban létrehoztak informális ösvényhálózatokat, többcélú úthálózatokat, gyakran állatnyomokat követve. Az ösvényeket különböző tevékenységekre használták, többek között kereskedelemre, vadászatra, szertartásokra és hadviselésre. Ezen útvonalak némelyike még ma is használatban van.

Természetjárás Magyarországon

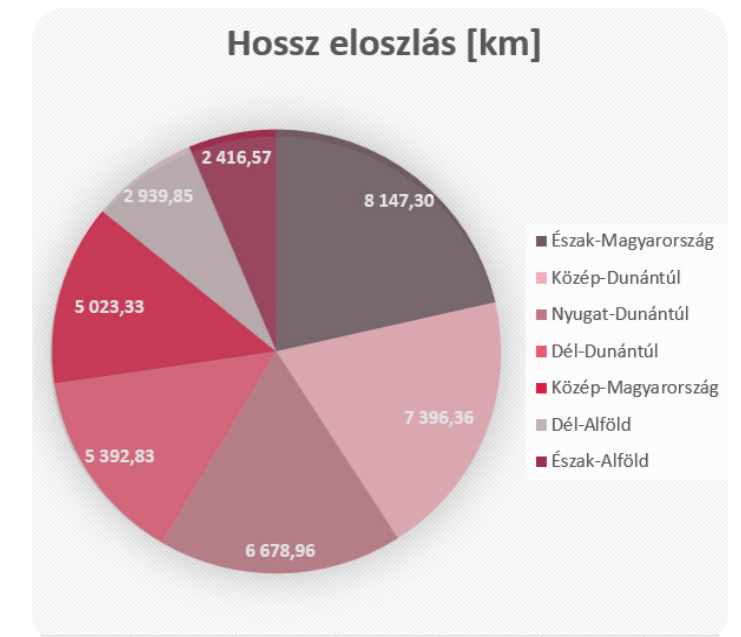
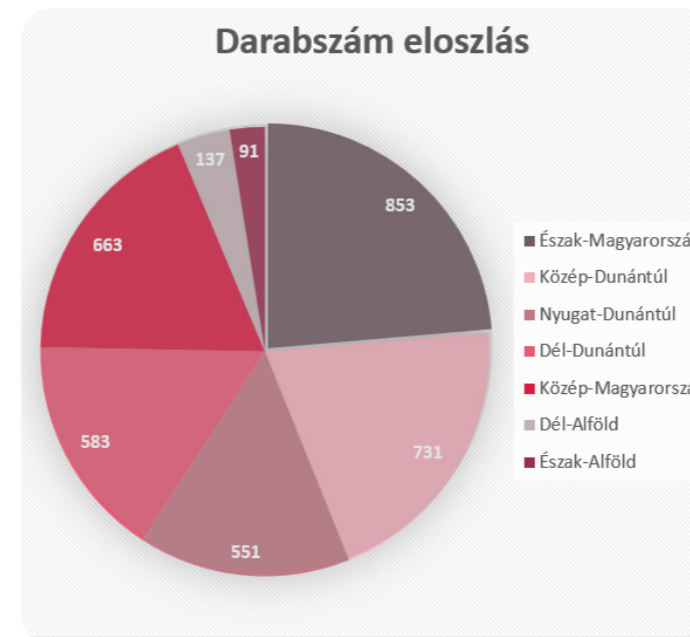
A természetjárás Magyarországon a 17. században, az egykori Magyar Királyság területéhez tartozó Magas-Tátra környékén kezdődött, és kiemelt népszerűségnek örvendett. A század végén már rendszeresen szervezett iskolai kirándulások, hegymászások zajlottak. Később, 1865-ben felépült az első menedékház, a Tarpataki-völgyben. Tát-rafüred akkori bérőlje, Rainer János György építette, akiről elnevezték azután a kis kunyhót.

Ezt követően még rengeteg hasonló ház épült, melyek hajlékot, ellátást és védelmet biztosítottak a túrázóknak az időjárás viszontagságaival szemben. 1873. augusztus 10-éhez köthető a Magyarországi Kárpát-egyesület megalapítása, mellyel hivatalosan is megkezdődött a szervezett turizmus Magyarországon. Egyre több útvonal és tájegység kezdett látogatottá válni, például 1888-ban dr. Téry Ödön és dr. Thirring Gusztáv bejárta Budapest környékét, főleg a Pilis akkor még érintetlen vadonjait.

Trianon után Magas-Tátra és Erdély, és még sok jelentősebb hegyvidék elveszett, az ország területén csupán középhegységek maradtak. Az 1921. évi LIII. tc., a testnevelési törvénynek köszönhetően azonban az egyesületek létszáma gyarapodni kezdett. Ennek egyik hatása, hogy az 1930-as években fellendült a menedékházak építése, 1931-ben megrendezték az első turistakiállítást. 1938-tól járható az országos Kéktúra, mely a Mecsek kivételével minden hegységet összekapcsol. 1978-ban ezt az utat járta be Roc-kenbauer Pál és televíziós stábja, amiből a sokak számára ismert Másfélmillió lépés Magyarországon című sorozatot készítették.

[6] Magyarország turistaútvonalai

Magyarországon 3609 turistaútvonal található. Összesen 37.995,2 km, egy-egy út átlagosan 10,53 km hosszú. A fenti diagramokról [7] és a térképről [8] leolvasható, hogy középhegységeinket jóval sűrűbben szövi át ez a fajta hálózat, mint az alföldi területeket. A legtöbb útvonal Észak-Magyarországon található, ezt a Közép- és Nyugat-Dunántúli területek követik. A tény, hogy a Kéktúra útvonal is ezeken a területeken húzódik, valószínűleg nem véletlen.

[9] A Magas-Tátra egy 19. századi fényképen

[10] Az Országos Kéktúra

[11] Természetvédelmi útikalauz, Dr. Vitéz András Dr. Barcsay László, 1988. Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság

* (A Netlexikon a következőket mondja Strömpl Gáborról: (Nagymihály, 1885 - Focșani, Románia, 1945): földrajztudós. Egy-i tanulmányait Lóczy Lajos tanítványaként a bp.-i tudománygy.-en folytatta. A pozsonyi egy. földrajzi tanszékén tanársegéd. Itt Pozsony városföldrajzával, 1908 - 1911 között a Duna-teraszok vizsgálatával, 1912-ben a Székelyföld, 1913-ban a Felvidék és a Kis-Magura morfológiai vizsgálataival foglalkozott. Az I. világháború után a bp.-i közgazdasági egy. gazdaságföldrajzi tanszékén a térképezés és morfológia tárgyköréből magántanár lett. 1923-tól a Honvéd Térképészeti Intézetben tereptant és térképolvasást tanított. F. m. barlangkutató és természetjárás egyik jelentős úttörője volt. Hadifogságban halt meg.)

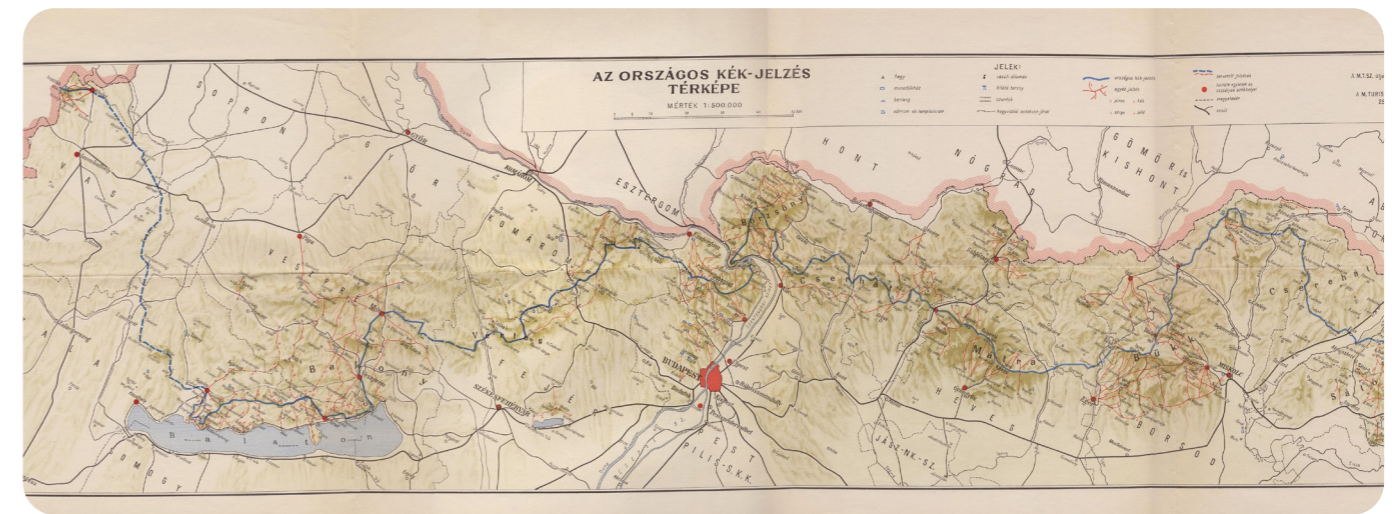
Az Országos Kéktúra útvonal

Az útvonalat 1938-ban avatták fel. Az akkori útvonal jelentős része egyezik a maival, néhány apróbb eltérés azonban megfigyelhető, például a Budai-hegység később, 1964-ben kapcsolódott be a hálózatba. A Turistaság és Alpinizmus XIX. évfolyam 6. számában Strömpl Gábor összefoglalta turista útjelzésekkel kapcsolatos javaslatait. A cikk 1929. június 1-jén jelent meg, a hírlap a Magyar Turista Szövetség, a Magyar Si Szövetség, valamint számos hazai turista egyesület hivatalos lapjaként szolgált. A javaslatokat az erre kijelölt munkabizottság (Horn K. Lajos, Lakner Károly és Dr. Dtrömpl Gábor) 1929. december 2-án elfogadta és kijelölte, hogy az utak átfestését 5-10 esztendőn belül végre kell hajtani.

Az úthálózat kidolgozásakor merült fel Strömpl Gáborban a gondolat, hogy a hegységi útvonalak összekapcsolásával egy országhatárokig elérő, egybefüggő út jöhetne létre. Az útjelző munkálatok kezdetét vették, 1938-ra az út közel nyolcvan százaléka el is készült. Az útvonal felavatása 1938. március 15-én, az úgynevezett Szent István vándorlás túraeseményével zajlott le. Az Országos Kéktúra az egyik legkedveltebb magyar túraútvonal, örökségünk része.

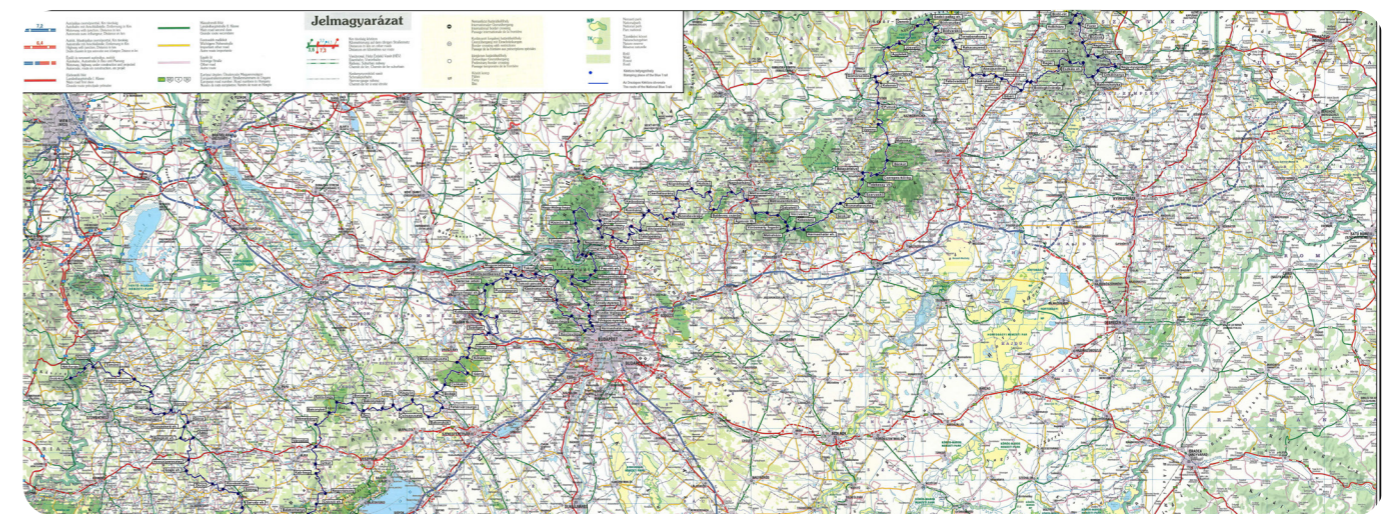
[12] az Országos Kéktúra teljesítőinek száma 1991-től napjainkig. A teljesítők száma az utóbbi 30 évről évre növekszik, a koronavírus járvány óta pedig különösen megugrott.

[13] A Kéktúra jelzéseinek jelölése az útvonal megalakulásakor, 1938-ban. Ezen az Írott-kő és a Badacsony közötti szakasz még csak mint tervezett útvonal szerepel, a Balaton-felvidéken a kék jelzés nem fordult északkelet felé Balatonhenyénél, hanem Balatonmádinál váltott észak felé és csatlakozott be a jelenlegi útvonalba Zircen. 1938-ban a kék jelzés még nem tette meg a fővárosba vezető és onnan a Pilisbe visszatérő utat, Dórogról szinte egyenesen felkapaszkodott a Dobogókőre.

[14] A Kéktúra jelzéseinek jelölése 1964-ben. Itt már felfestették az útvonalat Hűvösvölgy felé, és onnan vissza Dobogókőre, és a Budai-hegységet is bekapcsolták. A balaton-felvidék is jobban hasonlít a mairá.

[15] A Kéktúra útvonalak napjainkban (2020)

Turistaházak

Túrázás során a hosszabb-rövidebb útvonalakon olykor szükség lehet megállókra, pihenőhelyekre, és a természet sűrűjében jól jön egy hely, ahol a turisták pihenhetnek, eső elől meghúzódhatnak, étkezhetnek, akár meleg ételt is fogyaszthatnak, összegyűlhetnek, megszállhatnak. A turistaházakat erre a célra építették, a 19. század végétől kezdve Európaszerte épületek ilyen típusú építmények. Kieépülésük az úthálózattal és a jelenséggel szoros összhangban áll, mondhatni, a kortárs természetjárás fizikai megnyilvánulásai.

Európában és az Egyesült Államokban

Ausztria

Kezdetek: A hegyi turizmus és hegymászás népszerűségének növekedésével együtt kezdtek megjelenni az első turistaházak. Az Alpok területein, köztük Ausztriában is, az alpinista mozgalom és a természet iránti érdeklődés ösztönözte a turistaházak építését. Az Osztrák Turista Klub (ÖTK) szerepe: Az Osztrák Turista Klub, vagy Österreichischer Touristenklub (ÖTK), 1873-ban alakult meg. A klub tevékenységei közé tartozott turistaházak építése és fenntartása is. Az ÖTK törekvései hozzájárultak a hegymászás és a hegyi turizmus elterjedéséhez Ausztriában. A turistaházak szerepe a téli sportokban: Ausztria híres a téli sportokról, és a turistaházaknak fontos szerepük van a téli sportok kedvelői számára. Sok turistaház téli időszakban is nyitva tart, hogy sízők és hótalpas túrázók számára szállást biztosítson.

Norvégia

Norvégiában már a 19. század végén megkezdődött a turistaházak építése. Az egyik korai példa a Voss Turisthjemmesse, amelyet 1889-ben nyitottak meg. A Norvég Turistaegyesület (Den Norske Turistforening vagy DNT) 1868-ban alakult meg, és az egyesület jelentős szerepet játszott a turizmus és a turistaházak fejlődésében Norvégiában. A DNT több mint 500 turistaházat üzemeltet ma is, és gondozza a hatalmas túrahálózatot. Norvégia északi része ideális helyszín az északi fény, vagy aurora borealis megfigyelésére. A Tromsø és a Lofoten-szigetek környéke különösen népszerű a világító égi jelenség iránt érdeklődők körében. Mivel a jelenség a legjobban éjszaka, fényszennyezéstől mentes helyes figyelhető meg, ezért különösen jelentős szerepe van a turistaházaknak.

Amerikai Egyesült Államok

Sok nemzeti parkban található menedékház vagy kempinghely, ahol a látogatók pihenhetnek és élvezhetik a park területét. Ezek lehetnek egyszerű kempinghelyek sátras turistáknak vagy faházak, amelyek kényelmesebb szállásmegoldást kínálnak. Sok tóparti vagy hegyvidéki területen elérhetőek olyan kempingházak vagy faházak, amelyeket rövid távra is ki lehet bérelni. Ezek az otthonok kényelmesebbek lehetnek, gyakran teljes konyhával és más kényelmi szolgáltatásokkal.

Skócia

Míg például az Alpokban többnyire fából készültek a menedékházak, addig Skóciában a kőből épült turistaházak vanna többségben. Skóciában a kő hagyományos építőanyagának számít, és sok vidéki régióban, hegyvidéken és történelmi területen található kőből épült épületek. A kő ellenálló anyag, amely ellenáll az időjárás viszontagságainak és a kopásnak. Skóciában, ahol gyakran változatos és szélsőséges időjárási körülmények uralkodnak, a kőépítészetnek lehet előnye a tartósság és a stabilitás terén.

Lengyelország

A vidéki területeken található turistaházak és panziók lehetőséget kínálnak arra, hogy közvetlen kapcsolatba léphess a helyi lakossággal és élvezhesd a vidéki életmódot. Sok helyen a vendégházakat családok üzemeltetik, és vendégeiknek lehetőségük van a helyi ételek megkóstolására, a kertekben való sétálásra és más vidéki tevékenységekre. Az országon rendkívül sok hegyi kerékpár útvonal található, melyek kiváló módot nyújtanak a táj felfedezésére és a vidéki élet szépségeinek élvezetére. A menedékházak sokszor ezen utak mentén kerültek kialakításra, az alvási és étkezési lehetőségeken kívül szervizelési szolgáltatásokat is nyújtanak.

Turistaházak Magyarországon

1865-ben felépült az első menedékház, a Tarpataki-völgyben. Tátrafüred akkori bérlője, Rainer János György építette, akiről a kis kunyhót azután el is nevezték. 1875-ben állították fel az MKE első menedékházát a Tarpataki-völgyben, a Rózsa menedékházat. Ugyanebben az évben megépült a Csorba-tavi József menedékház, majd további menedékházak követték egymást: Zöld-tavi Egyed mh. (1876), Felka-tavi Hunfalvy mh. (1878), Poprádtavi Majláth mh. (1879). Ezen kívül létesült menedékkunyhó a szalóki Háromtó-völgyben (1878) és a Menguszfalvi-völgyben (1880). Emellett jelentős útépitéseket is hajtottak végre.

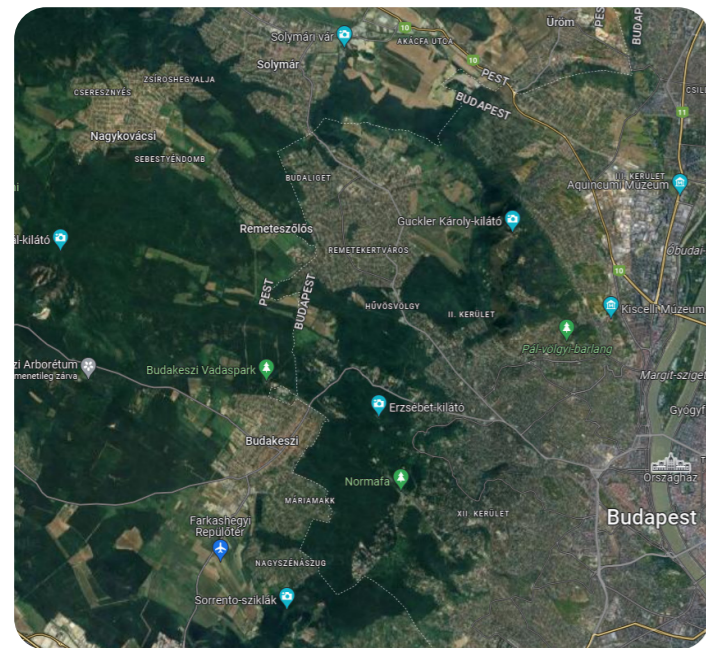
Az 1921. évi LIII. törvény, a testnevelési törvény, integrálta a turistaalapot a testnevelési alapba, és a testnevelési ügyeket, beleértve a turizmust is, a kultuszminisztérium hatáskörébe helyezte. Az újbóli szervezési munka eredményeként az egyesületek jelen-

tős növekedést tapasztaltak taglétszámukban. Útjelzéseket készítettek, és felépült több menedékház, mint például a csúcshegyi, félsőtárkányi, magyarkúti, szentkúti, nagyszénási (Munkás TE), klastrompusztai, kevélynyergyi, zsíroshegyi, kisinóci menedékház és a Mátraháza. Az 1930-as évek elején alig remélt nagy lendülettel folytatódott az alkotó munkásság. Egymás után épültek a további jelentős menedékházak, így a bánkúti, telekesi, újhutai, dömörkapui, nagyvillámhegyi, kő-hegyi, Hatvan Ferenc, szárhegyi, vár-gesztesi, nógrádi menedékház.

A Budai-hegység egykori turistaházai

A Budai-hegység

A Dunazug-hegyvidék részeként nyilvántartott földrajzi kistáj, a Budai-hegység a Pilissel határos hegység, mely a főváros területeiből is magába foglal részeket. Ezenkívül része még Páty, Nagykovácsi, Remeteszőlős, Solymár egy része és Telki község is. Határai: északról a Pilis hegység, nyugatról a Zsámbéki-medence, délről Törökbálint, Diósd és Érd, keletről a Duna (Budapest I. kerület, Víziváros). A hegység meghatározó kőzettípusai a triász kori mészkő, a dolomit és egy kis részben hárshegyi homokkő. Tömege a Duna vonalánál találkozik az Alföld süllyedékével. Erdeiben főként a gyertyán, a bükk-és a kocsánytalan tölgyfafélék dominálnak, néhol azonban előfordul (telepített) fenyő is. A terület döntő többsége védett vagy fokozottan védett természeti terület, melyek megóvására egy, a Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság által kiadott fenntartási terv, az úgynevezett Natura 2000 program indult. A Budai-hegység 500 méternél magasabb hegycsúcsai a Nagy-Kopasz (559 m), a Kutya-hegy (558 m), a Nagy-Szénás (550 m), és a János-hegy (527 m). 400–500 méter közötti pontjai közé tartozik a Hármashátár-hegy (495 m), a Normafa (479 m), a Nagy-Hárs-hegy (458 m), a Csúcs-hegy (452 m), a Kis-Szénás (431 m), a Kakukk-hegy (438 m), a Széchenyi-hegy (427 m), a Zsíros-hegy (424 m), a Remete-hegy (423 m), az Ezüst-hegy (416 m), és a Meredek-csúcs (402 m). A hegységet az Ördög-árok két részre osztja.

[16] A Budai-hegység

[17] Turistatérkép, a Budai-hegység Húvösvölgytől északra eső részéről

A huszadik században, a két világháború közti időszakról kezdve, a turistaházak népszerűsége töretlen volt, különösen a hétvégéken. A kirándulók szombaton munkaidő elmúltával gyalogosan elérték a menedékházakat, így vasárnap onnan indíthatták a túrát. A legtöbb ilyen házban vasárnap meleg ételt kínáltak. Több helyen volt állandó vagy hétfégi gondnoki ügyelet. Az anyagok, élelmiszer-és vízszállítás sokszor nehézségekbe ütközött. Jelenleg a Budai-hegység turistaházait többségében utolérték a települések és legtöbbször a lakott területek szélén áll, egyfajta határhelyzetben.

A turistaházak építéséért és üzemeltetéséért általában valamilyen egyesület volt a felelős. 1949-ben a házakat központosították, az újonnan létrejövő Turistaházakat kezelő Nemzeti Vállalat kezébe kerültek. Egységesítették a szolgáltatásokat és az árakat, egy helyen lehetett bejelentkezni és lefoglalni a szállást. A vállalatot 1975-ben szüntették meg. Habár kezdetben nem, később azonban az itteni turistaházak esetében a főváros közelsége miatt az alvás egy idő után másodlagos igény volt (vidéki kirándulók, diákcsoportok stb). A Budai-hegységben a történelem során összesen körülbelül egy tucatnyi turistaház (menedékház) volt, ám egyidejűleg soha nem működött valamennyi. Napjainkra többségük elvesztette eredeti funkcióját, állapotaik változatosak, kihasználtságuk is eltérő.

[18] 6. Pál-völgyi ház egykor

[19] 6. Az átalakított Pál-völgyi ház a Pál-völgyi barlang közelében, napjainkban

[20] 4. Szilassy út 18., Disznófő turista-ház és vendéglő, 1961

[21] 4. A Disznófő-forrásnál lévő vendéglő napjainkban

*a Tarpataki-völgy a Magas-Tátra déli részén található, jelenleg Szlovákia része.

Turistaházak a Budai-hegységben

1. Frank-hegyi turistaház

átadva: 1930

napjainkban: bezárt

2. Csúcs-hegyi turistaház

átadva: 1925

napjainkban: elbontották, helyén lakóház található

3. Nagyszénás menedékház

átadva: 1926

napjainkban: rom

4. Disznófő turistaház

épült: 19. század

napjainkban: kihasználatlan

5. Zsíros-hegyi turistaház

átadva: 1928

napjainkban: rom

6. Pál-völgyi ház

átadva: 1949

napjainkban: átalakítva (környezetvédelmi iroda)

7. Normafa síház

átadva: 1933

napjainkban: vendéglő

8. Turistaház Makkosmárián

átadva: 1942

napjainkban: elbontották, helyén lakóház található

9. Rotter Lajos turistaház

átadva: 2016

napjainkban: aktívan üzemel

10. Anna vadászlak

átadva: 2021 (épült az 1900-as évek elején)

napjainkban: aktívan üzemel

11. Solymári Vár kulcsosház

átadva: nincs adat

napjainkban: aktívan üzemel

12. Sasotthon

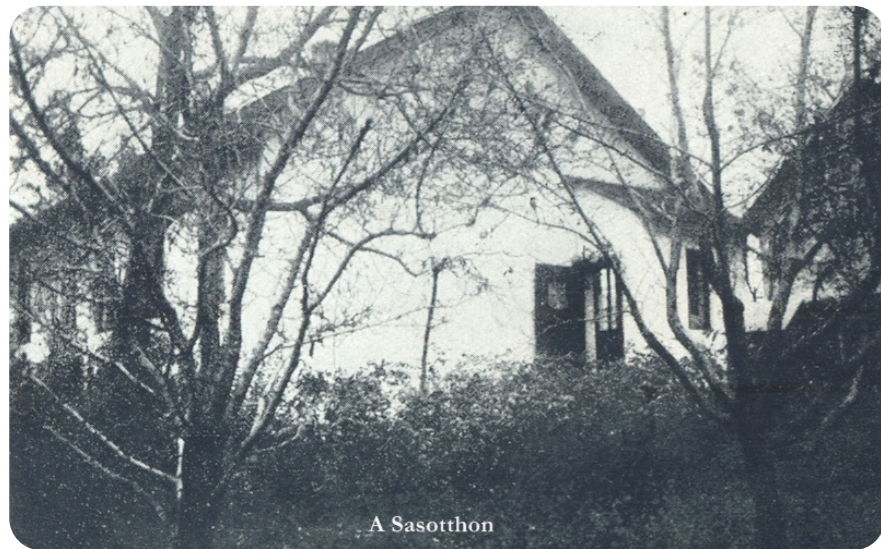
átadva: 1925

napjainkban: elbontották

12. Sasotthon

A Budai-hegységben kezdetben hatszögletű, úgynevezett gloriettek* vagy vihartornyók nyújtottak védelmet a túrázóknak.

Később, az I. világháború után a tehetősebb turista-szervezetek elkezdtek turista-menedékházakat építeni a Budai-hegységben. Az első ilyen típusú épületet 1925-ben hozta létre a Magyar Turista Egyesület Sasok Társasága* a Nagykovácsi feletti Putz majorban, átalakítva egy, már meglévő házat, amelyet Sasotthonnak neveztek el, mely a major tulajdonosa (özvegy putz Jánosné) általi felajánlás révén alakulhatott ki. A Sasotthonban csak időszakosan főztek (az ártábla szerinti díj ellenében), de minden turista számára elérhetővé tették a szállást. Azok számára, akik csak be akartak lépni a házba melegedni, vagy az időjárás viszontagságai elől menedéket keresni, néhány filléres belépőjegyet kellett váltaniuk. A bevételt a menedékház fenntartására fordították, bár ez a költségekhez képest szűkösen alakult. Később a menedékházak túlnyomó részében belépődíjat kellett fizetni, de ezt a kényelmi szolgáltatásokkal kiegyenlítették. A Sasotthon a jelentős forgalom kiszolgálása érdekében két alkalommal is bővítésen esett át. Az épületet lebontották, jelenleg ezen a területen családi házak állnak, a terület azóta a falu szerves részévé vált.

[22] A Sasotthon

1. Frank-hegyi turistaház

A Frank-hegyi turistaház: a turistaházat 1912-ben a Természetbarátok Turista Egyesülete (TTE) Budai Osztálya szervezésében építették és hasonló, menedékház jelleggel működött. Átadására azonban csak jóval később, 1930-ban került sor, miután egyre több turista látogatta a házat. A ház azóta több átalakításon is túlesett, a II. világháborúban megrongálták és kifosztották, de 1947-re újra üzembe helyezték. A szálláshelyeket egy idő után megszüntették, nappali pihenőhelyként élt tovább az épület. Az 1960-as elején vizet és villanyt vezettek be. A koronavírus előtti évek alatt vendéglőként funkcionált, mára bezárt.

[23] A Frank-hegyi turistaház az ötvenes években

[24] Frank-hegyi Turistaház és Fogadó 2021

2. Csúcs-hegyi turistaház

A Csúcs-hegyi turistaház villaszerű épülete 1925-ben nyitotta meg a kapuit a Budapesti Turista Egyesület (BTE) jóvoltából. Az épület az egyesület bázisaként is szolgált, jó sítérp és több egyéb kirándulópont közelében feküdt.

Komfortban felülmúlta kortársait, társas és külön szobák, mosakodási lehetőség és étterem állt a kirándulók rendelkezésére. Az óbudai villamosok végállomásától némi sétával, illetve 1933-tól utóbbi helyett már trolibuszsal volt megközelíthető. Jelenleg magántulajdonban lévő épület, mely lakófunkcióval bír.

[25] A menedékház egy képeslapon, előtérben az I. világháborúban elhunyt BTE-tagok emlékkövével és a ház fenntartására gyűjtő különbégyeggel 1933-ban

[26] A Csúcs-hegyi menedékház területe napjainkban

*1 gloriett: dombon, magaslaton álló kerti ház, lugas, kilátó

*2 a Magyar Turista Egyesület Sasok Társasága 1914. július 9-én alakult, vezetője ekkor Szabó János, védnöke Kazár Győző volt.

7. Normafa síház, 8. Makkosmária menedékház

1926-ban a gazdagabb Budapesti Sport Egyesület adta át a Hármashatár-hegyi menedékházat. A terveket Ivántsó István műépítész készítette, az építkezést a főváros tanácsa támogatta összesen 80 000 pengővel. Ezen felül száz pesti és budai vállalkozó is aktívan részt vett a projektben, pénzzel vagy építőanyagok biztosításával támogatva a munkát. A csúcs alatt emelkedő masszív terméskőből épült épület eredetileg menedékháznak nevezte magát, azonban valójában inkább vendéglői szolgáltatásokat nyújtott, és az autót út megépítése fokozatosan kiszorította a kispénzű hátizsákos turistákat. 1935-ben megszűnt. Az 1935-ös Budapest Sport Egyesület (BSE) évkönyve szerint „Ahol az autó kezdődik, ott a turistaság végződik. Menedékházunk az autó fejlődésével mindinkább vendéglő lett.” Ennek következtében a ház kezelését átadták a fővárosnak. A II. világháború után a III. kerületi Vendéglátóipari Vállalat üzemeltette a vendéglőt. Az eredeti helyén jelenleg az Udvarház Étterem működik.

1933-ban a Normafán síházat, turistamelegedőt és elsősegélynyújtó helyet alakítottak ki az egykori vámházból. Később egy büfét is berendeztek az épületben. Napjainkban az egész épület étteremként üzemel.

A Súlyom Turista Egyesület menedékházát 1942-ben adták át Makkosmárián, ezzel ez volt az utolsó ilyen típusú turistaház a Budai-hegységben. Egy szomszédos épület előtte 1933 óta már működött menedékházként, ez attól körülbelül 600 méterre helyezkedett el, két közös hálószobával, egy társalgóval és konyhával. Később bővítették, étterme híres volt finom ételeiről. 1985 augusztásában véglegesen bezárt. Lebontották, a helyére családi ház épült.

Rövidesen több volt azoknak a vendégeknek a száma, akik csak ebédre vagy vacsorára tértek be, mint azoknak, akik szállási lehetőséget kértek a Budai-hegység turistaházaiban. Ennek eredményeként ezek a házak lassan vendéglőként kezdtek el funkcionálni. A szállás iránt főként a távolabbi Zsíros-hegyi és nagyszénási házakban mutatkozott jelentős igény. A Normafán és a Frankhegyen egyáltalán nem volt lehetőség megszállni. A Pál-völgyi házban gyakran vidéki iskolai csoportok foglalták el a nem túl kényelmes szálláslehetőségeket.

[34] A síház 1931-ben

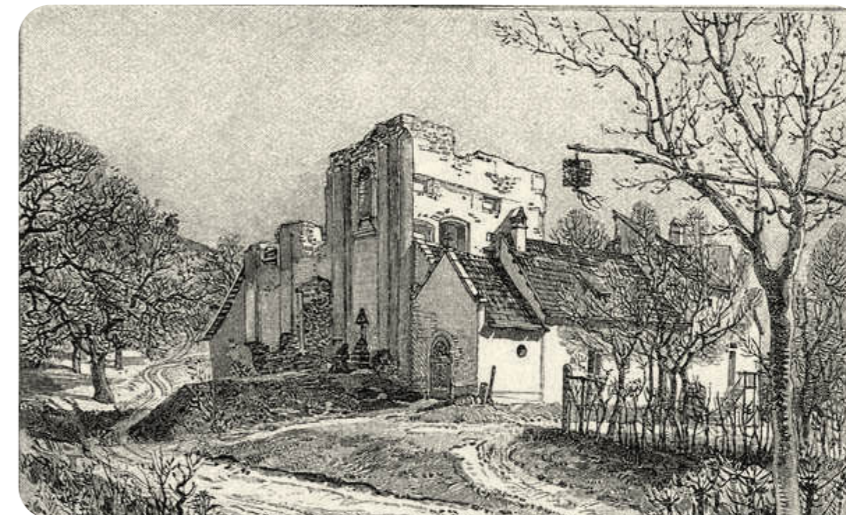
[35] Normafa síház, napjainkban

[36] Az egykori turistaház Makkosmárián

[37] A Makkosmária turistaház területén napjainkban családi ház áll

[38] A Makkos-Mária templom romjai Dörre Tivadartól

3. Nagy-Szénás menedékház

1926-ban építtette a Munkás Testedző Egyesület a Nagy-Szénás menedékházat, a hegy csúcsánál, 500 méteres magasságban. A munkálatokból az egész egyesület kivette a részét, a falak helyben kitermelhető anyagokból készültek. Kezdetben csak egyetlen szobából állt, végül folyamatos bővítés után 1934-re elnyerte végleges kiterjedését és megesezt, hogy száz embernek is pihenési lehetőséget biztosított. A ház gondnoka állandó jelleggel ott lakott a családjával. A korabeli munkásmozgalom egyik legmeghatározóbb helye volt. Azon kevés turistaházak közé tartozik, amiket a II. világháború megkímélt. Jelenleg álló egyetlen fala és alapjának maradványai emlékműként élnek tovább, miután a turistaház-vállalat megszűnése után üzemeltetésére nem volt jelentkező.

[39] A nagy-szénási turistaház az 1940-es években

[40] Nagy-Szénás emlékmű napjainkban

9. Rotter Lajos turistaház

A Rotter Lajos turistaház a korábban már említett, egykori Hármashatárhegyi turistaház közelében épült, mind a Budapestet látni vágyó, mind a Budai-hegység kirándulói számára megfelelő szálláslehetőség. A turistaház 2016-ban került kialakításra és azóta is aktívan üzemel, jelenleg 50 férőhellyel, kettőtől egészen nyolc ágyas szobáig. Adott esetben az egész épület is kibérelhető. A turistaház önellátó, de felszerelt konyha áll rendelkezésre, főzésre és gépi mosogatásra.

[41] Rotter Lajos turistaház, napjainkban

11. Solymári Vár kulcsosház

A Solymári Vár kulcsosház aprócska, mindössze egyetlen (4+2 ágyas) szobából álló kulcsosház a Solymári Vár közvetlen közelében, a zöld jelzés és a kék Mária-út jelzés mellett. Zuhanyzó, mosdó és főzési lehetőség biztosított, a fűtés fatüzelésű kályhával valósulhat meg. A ház körül engedélyezett sátrazási lehetőség is van. Az épület üzemeltetője a Solymári Településüzemeltetési Kft.

[42] Solymár Vár kulcsosház, napjainkban

10. Anna vadászlak

Az Anna-lak, mely a Budai-hegység egyik népszerű kirándulóhelyén, Telki és Nagykovácsi települések közötti területen található, eredetileg erdészlaknak épült az 1900-as évek elején. A Téry Ödön Nemzeti Turistaház-fejlesztési Programnak köszönhetően 2021-ben a hely teljes körűen felújításra került, és ma kulcsosházként működik. A fejlesztés eredményeként négy szoba kínál éjszakai szállást, pótágyazási lehetőséggel pedig akár egy kisebb iskolai osztály (20-22 fő) számára is ideális lehet többnapos környezeti nevelési programokhoz. Az Anna-lakban az új berendezések mellett felújított bútorok, kibővített vizesblokk, új nyílászárók, kerti kiülők és napelemes elektromos rendszer várja a látogatókat. A vadászház közelében található Csergezán Pál* vadász festőművész síremléke is.

[43] Anna vadászlak, 2021

* Csergezán Pál () a Fekete István ergények illusztrátora volt. x db könyvet stb-t illusztrált, az Anna-lak kedvelt alkotóhelyei közé tartozott.

5. Zsíros-hegyi turistaház

Zsíros-hegyi turistaház: 1928-ban adták át a főépületet és már az első, csonka évében 16.500 látogatója akadt, ez messze meghaladta az addigi töbi turistaház lélekszámát. Így, az évek során további bővítéseket végeztek. Építtetője és fenntartója a Magyar Turista Egyesület volt. Szállás és megfizethető étkezés mellett egyesületi klubszoba, sí-viaszoló kamra, fotó-előhívó kamra, mentőszekrény, napközi tárolóhely és ruhatár, valamint dohány –árusító hely, illetve egy mosoda is várta a túrázókat az épületegyüttesben. Felépült egy szomszédos, gazdasági épület ahol az üzletvezetői és a személyzeti lakások számára. 1936-ban a Zsíros-hegyi turistaház nyugati oldalán egy 40 férőhelyes cserkészotthont is létesítettek, amelyet, ha éppen nem voltak gyermekek, felnőtt turisták is használhattak. Szinte ezzel egyidőben a Zsíros-hegy alatt található Solymári Ördöglyuk barlang látogatói számára is kialakítottak egy pihenő- és átöltöző helyet, ahol szükség esetén szállást és egytál ételt is biztosítottak.

Jelenleg a turistaház kihasználatlan, csupán a falak maradványai állnak. Az épületrom és környezete nagykovácsi közvetlen közelében helyezkedik el, hivatalosan Solymár területéhez tartozik.

[27] Az egykori vendégház a Zsíros-hegyen

[28] A zsíros-hegyi turistaház bejárata

[29] Az eredeti épület 1930-ban (a felvétel a keleti homlokzatot mutatja)

[30] Budai-hegység, Alsó-Zsíros-hegy. 1927

[31] A turistaház romjai napjainkban

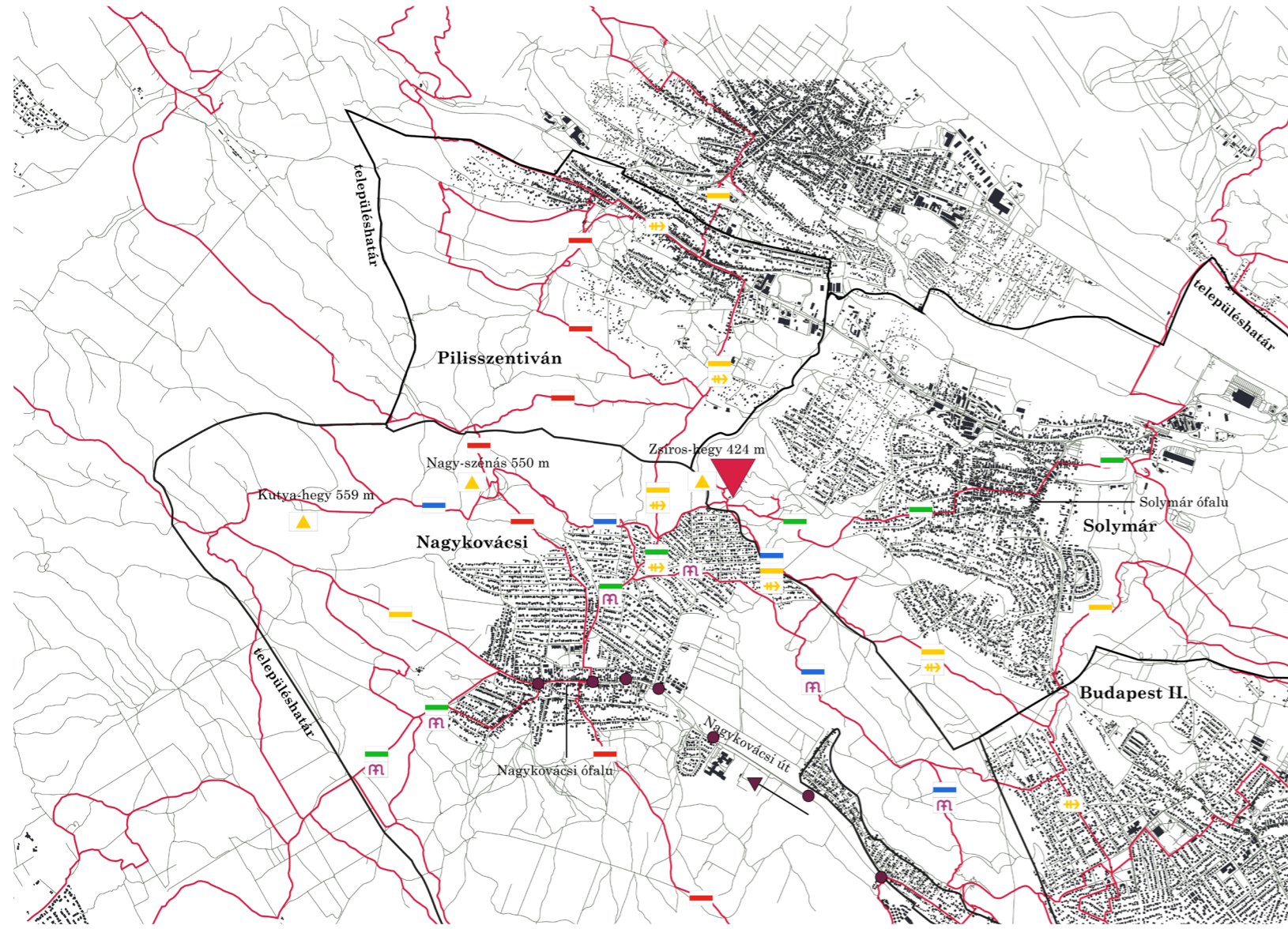

[32] A turistaház romjai napjainkban

[33] Zsíros-hegyi kilátópont

A Zsíros-hegyi turistaház romjai és környezete Helyszínvizsgálat

A terület a Pilis és a Budai-hegység határán található, a Budai-hegység részeként van számontartva. Habár a terület közigazgatásilag Solymár településhez tartozik, megközelíteni tömegközlekedéssel vagy gépkocsival csak Nagykovácsi felől lehetséges. Nagykovácsi zsákfalú, elérése egyetlen út felől, a Nagykovácsi útról lehetséges. Tömegközlekedés tekintetében a 63-as busz segítségét vehetjük igénybe, melynek végállomása a falu főterén, az ófaluban található. Gyalogosan vagy kerékpárral mind Solymár, mint Pilisszentiván felől elérhető. A területet több turistaútvonal érinti, köztük az Országos Kéktúra is.

Erdőterületek a helyszín közvetlen közelében

Tulajdonforma: állami tulajdon, egy része közösségi tulajdon

Védettség: védett természeti terület

Faállomány típus: feketefenyves, elegyes-juharos, cseres, gyertyános

Klíma: gyertyános-tölgyes klíma

Hidrológia: többletvízhatástól független

Tűzveszélyesség: egy részen nagymértékben veszélyeztetett terület

Genetikai talajtípus főcsoport: vázталaj, közethatású (sötét színű) erdőtalaj

Beépíthetőség Solymár szabályozási terve alapján: Erdőterület - közjóléti erdő (Ek), mely egészségügyi-szociális, turisztikai, valamint oktatási és kutatási célokat szolgáló erdőterület.

Az övezetben elhelyezhető tehát:

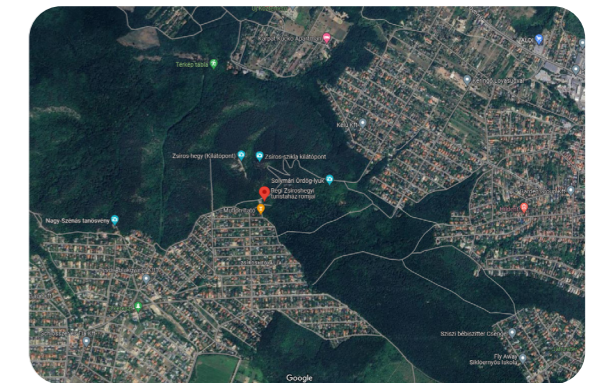
erdő-és vadgazdálkodási célú, illetve ahhoz kapcsolódó építmények,
vendéglátó épület,
oktatási, szociális épület,
kutatási célú épület,
szálláshely szolgáltató épület,
sportlétesítmény.

Az övezetben

kialakítható legkisebb telekméret: 5000 m²,
a beépítés módja: szabadonálló,
a beépítettség mértéke legfeljebb 5%,
a legnagyobb megengedett épületmagasság 4,5 m

[44] A budai hegyek, a Csillag-völgyből éjszak felé nézve, Dörre Tivadartól

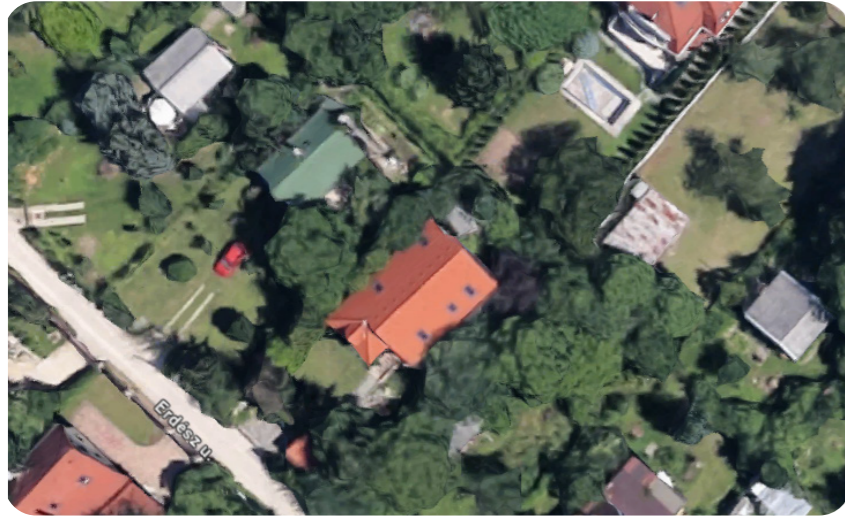

[45] A Zsíros-hegyi romok és a környező települések

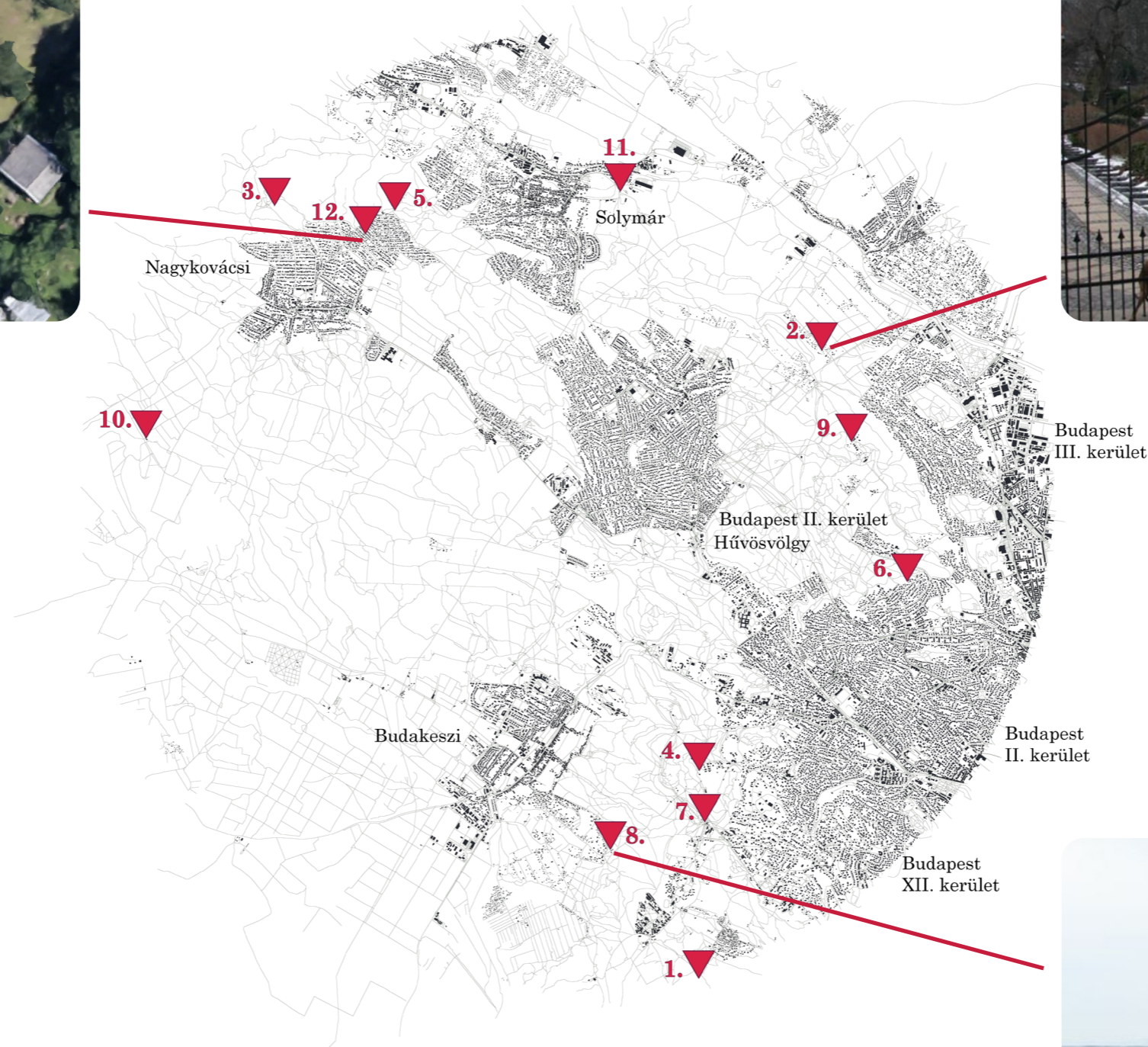

[46] A Habsburg-birodalom harmadik katonai felmérése, 1869-1887

Összefoglalás

Nagykovácsi Erdész utca,
a Sasotthon major egykori területe

Az elbontott tristaházak
(a Sasotthon, a Csúcs-hegyi és a Makkosmária menedékház, a helyükön ma magántulajdonú épületek, családi házak állnak

A csúcs-hegyi ház helyén lévő villa

Lakóház Makkosmárián, az egykori turistaház helyén

Összefoglalás

A ma is aktívan üzemelő turistaházak. Felújítva, átalakítva működő épületek, ebből három ma is turistaház, egy, a Normafa vendéglő ma étterem, a Pál-völgyi barlang közeli pál-völgyi ház pedig a barlang irodájaként él tovább.

Solymár Vár kulcsosház

Anna-lak

Rotter Lajos turistaház

Normafa vendéglő

Pál-völgyi ház

Összefoglalás

Nagy-Szénás emlékmű

A Zsíros-hegyi turistaház romjai

Disznófői vendégház, jelenlegi állapotában

Frank-hegyi vendéglő

A kihasználatlan turistaházak, ezek közül a disznófői elhanyagoltan áll, a Zsíros-hegyi romos, a nagyszénási romjaiból emlékmű lett. Egyedül a frank-hegyi ház lett nemrégiben felújítva, azonban az itt étterem tulajdonosa a koronavírus idején bezárta a vendéglőt, mely azóta sem került újbóli megnyitásra.

Összefoglalás

A 12 vizsgált turistaházból jelenleg kettő rom, három elbontottak, öt aktívan üzemel (ebből kettő új funkcióval - vendéglő és iroda), a maradék kihasználatlanul áll. A településekhez viszonyítva, amelyek nem a főváros szélére települt, azokat utólérte a falu - így például a Makkosmária vagy a Zsíros-hegy. Amelyek Budapest határánál vannak azoknak pozíciója mai napig hasonló (Normafa). Ami pedig kiesőbb részen, valamely turistaút(ak) mellett, tisztáson vagy más szabad, belátható részen épültek, mint például az Anna-lak vagy a Nagy-Szénás, ott a pozíció megmaradt. Utóbbihoz még ma is nehézségekkel járna a szállítással való ellátás. Az elbontott épületeket szinte kivétel nélkül mind „benőtte a település”, a jelenség valószínűleg hozzájárult az eltűnésükhöz. Az erdei, natúr környezetből egy lakóövezet közepére kerültek így eredeti bájukat elvesztették. A turistautakkal való viszony az utóbbi évtizedekben nem változott, viszont az utakra is ránőttek a falvak, 8. Makkosmária menedékház, sok épület közelében aszfaltút került kiépítésre.

Az Anna-lak (10.), a legközelebbi településtől (Telki) gyalogosan körülbelül egy óra távolságra, a zöld sávval jelölt úton, mely ezen a szakaszon egybefonódik a Mária zarándokúttal.

A Nagy-Szénás (3.) menedékház közvetlenül a kilátópont alatt. Hiába a Kéktúra útvonalon található, a meredek földutak nehézkes megközelítést és szállítást eredményeztek. azonban önmagában az épített környezettől távolabb eső pozíció még nem indok az épület állapotának romlására, hiszen az Anna-lak felújítva jelenleg is üzemel. A Zsíros-hegyi ház (5.) az évtizedek alatt a falu szélére került (onnan pár perc gyaloglás), azonban közvetlen környezete még mindig egy erdővel övezett füves tisztás. A Sasotthon (12.) helyén ma már családi ház áll, szabályosan felparcellázott lakóterület övezi.

A Normafa síház (7.) környezete ma is hasonló, az elmúlt 50 évhez képest a beépítés struktúrája, a sűrűség nem sokat változott.

Konklúzió

A tanulmány alapján mind a régebbi, mind a nemrégiben épült épületek állapota és minősége változatos. Rámutat arra, hogy ezt a változatosságot számos tényező befolyásolja. Az épületek megmaradása vagy romlása függhet a beépítés változásától, újonnan épült parcellák és házak sokaságától, a települések expandálásától. A megközelíthetőségtől, legfőképp az autós közlekedés elterjedésétől, a finanszírozási lehetőségek csökkenésétől. Az alapvető probléma, amivel több esetben is szembesülhetünk, a finanszírozás hiánya lehet, és megoldási javaslatok között szerepelhet a kormányzati támogatások növelése, az önkormányzatok és magánbefektetők bevonása.

Felmerülhet a kérdés, hogy a jelenkor függvényében milyen típusú turistaházakra lehet igény. A kívánt funkciók és helyiségek között kiemelten szerepel a közösségépítés, az oktatás illetve az erdészet. Az épületek tervezése során fontos figyelembe venni ezeket az igényeket, hogy azok hozzájáruljanak a közösségek fejlődéséhez, a környezettel való helyes együttéléshez. Komfortigények és szempontjából elsődleges fontossággal bír az étkezés, a védelem, és - ahol szükséges - az alvási lehetőség is. Ami a szállást illeti, a vadkemping tiltása jogi akadályt jelent, és ezért fontos olyan típusú szállást kialakítani, amelyek megfelelnek a jogi előírásoknak. Ha sporttevékenységekhez kapcsolódik az épület, például síeléshez, hegymászáshoz vagy mountain bike-hoz, a konkrét eszközök és azok igénybevétele miatt szükséges, lehet felszerelés ellátás, javítás és elsősegély biztosítása.

A természetjárás bizonyos értelemben tekinthető egyfajta ellensúlynak is az urbanisztikával, a mai döntően városias életmóddal szemben. A városi környezetből kiszakadva egy attól eltérő életvitelt igényel, még ha csak rövid időre is. Az úthálózatok tervezésekor érdemes figyelembe venni a turistautakat is, amelyek főként gyalogos vagy gyalogos-kerékpáros közlekedésre vannak optimalizálva. Végül, a tanulmány arra hívja fel a figyelmet, hogy a túrázás a jelenben, a huszonegyedik században is éppoly népszerűségnek örvend, mint az elmúlt százötven évben, különösen a koronavírus időszak óta. Azonban, a körülmények változtak, és a turistaházaknak is alkalmazkodniuk kell az új igényekhez és kihívásokhoz.

Felhasznált irodalom

TOP 10 turistaház Magyarországon 2020-ban

Szabó Zoltán, Csodálatos Magyarország, 2020. október 19., Utolsó elérés 2024. 01. 06.
<https://csodalatosmagyarorszag.hu/hirek/itthon/top-10-turistahaz-magyarorszag-2020-ban/>

Kulcsosházak listája

Virág Dóra, kulcsoshaz.hu, Utoljára frissítve 2023. október, Utolsó elérés 2024. 01. 06.
<https://www.kulcsoshaz.hu/index.php>

Turistaszállások országszerte

Aktív Magyarország, Utolsó elérés 2024. 01. 06.
<https://aktivmagyarorszag.hu/turistahazak/>

Túrabakancsban Európában: az európai túrázás története

Európa Pont, 2020. november 07., Utolsó elérés 2024. 01. 06.
https://europapont.blog.hu/2020/11/07/turabakancsban_europaban

A History of Hiking: The Driving Force Behind Our Footprints

Ralph S., Silverlight, 2021. december 09., Utolsó elérés 2024. 01. 06.
<https://silverlight.store/posts/history-of-hiking/>

A túrázás fogalma

SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, Tudástár, Utolsó elérés 2024. 01. 06.
http://www.jgyphk.hu/tamop13e/tananyag_html/tananyag_reki_1/vi21_a_trzs_fogalma.html

Fejezetek az országos kéktúra történetéből

Thuróczy Lajos, Magyar Természetbarát Szövetség, Utolsó elérés 2024. 01. 06.
https://www.kektura.click.hu/OKT/kektura_tort.htm

Az országos kékkör

Magyar Természetjáró Szövetség, Utolsó elérés 2024. 01. 06.
<https://www.termeszettjaro.hu/hu/p/okk/az-orszagos-kekkoer/54420164/>

„Jöjj vissza, vándor” - Turista- és kulcsosházak a Pilisben

Nagy Gergely Miklós, Magyar Narancs, 2015. október 31., Utolsó elérés 2024. 01. 06.
<https://magyarnarancs.hu/kismagyarorszag/jojj-vissza-vandor-96852>

Városi erdők Budapesten

Pilisi Parkerdő, 2023. május 30., Utolsó elérés 2024. 01. 06.
<https://parkerdo.hu/parkerdo/varosi-erdok-budapesten-konferencia/>

Erdők Világnapja

Nemzeti Agrárgazdasági Kamara, Utolsó elérés 2024. 01. 06.
<https://www.nak.hu/agazati-hirek/mezogazdasag/148-erdo-es-vadgazdalkodas/96343-fokuszban-az-erdok-es-a-varos-kapcsolata>

Végigsétáltuk a Keresztúri-erdei tanösvényt

Fürdős Zsanett, We Love Budapest, 2022. november 20., Utolsó elérés 2024. 01. 06.
<https://welovebudapest.com/cikk/2022/11/20/szabadido-kanyargo-osvenyek-es-izzo-szinekbe-oltozott-fak-vegigsetaltuk-a-kereszturi-erdei-tanosvenyt/>

Kirándulás a városi erdőbe - Kamaraerdő

Funiq, Digitális turisztikai információ, Utolsó elérés 2024. 01. 06.
<https://funiq.hu/3396-kirandulas-a-varosi-erdobe-kamaraerdő>

Európában Magyarországon a leggyorsabb az erdősítés, de van még hova fejlődni

Horváth Sebestyén, Oeconomus, 2021. július 30., Utolsó elérés 2024. 01. 06.
<https://www.oeconomus.hu/oecofocus/europabaon-a-leggyorsabb-az-erdosites-de-van-meg-hova-fejlodni-oecofocusn-magyarorszag/>

Mára egyetlen igazi turistaház sem maradt a budai hegyekben

Kertész Z István, ittlakunk.hu, 2021. április 15., Utolsó elérés 2024. 01. 06.
<https://1.kerulet.ittlakunk.hu/sport/210415/mara-egyetlen-igazi-turistahaz-sem-maradt-budai-hegyekben>

Francesco Petrarca: Út a Mount Ventoux-ra (Joachim Ritter nyomán)

Máros kalács, 2012. november 11., Utolsó elérés 2024. 01. 06.
https://makoskalacs.blog.hu/2012/11/11/francesco_petrarca_ut_a_mount_ventoux-ra_joachim_ritter_nyoman

Magyar Értelmező Kéziszótár, Utolsó elérés 2024. 01. 06.

<https://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara/elolap.php>

Fedezze fel a változatos tájakat, kultúrákat és történelmet a 12 E-ösvényen.

European Ramblers Association, Utolsó elérés 2024. 01. 06.
<https://www.era-ewv-ferp.org/e-paths/>

Turistajelzések, navigálás az erdőben!

MTSZ, Szatmári Zsolt, 2015, Utolsó elérés 2024. 01. 06.
<https://tekeregj.hu/turistajelzesek/>

Som-hegyi turistaház, Utolsó elérés 2024. 01. 06.

https://hu.wikipedia.org/wiki/Som-hegyi_turistah%C3%A1z

These Scenic Hiking Trails Through Banff Will Take You to Hidden Attractions in the Canadian Wilderness

Stacey Leasca, Travel+Leisure, 2022. december 02., Utolsó elérés 2024. 01. 06.

<https://www.travelandleisure.com/attractions/canada-hiking-trail-secret-tea-houses>

Tea House Hikes in Banff National Park

2019 június 18, Utolsó elérés 2024. 01. 06.

<https://www.banfflakelouise.com/blog/tea-house-hikes-banff-national-park>

Anna vadászlak

Aktív Magyarország, Utolsó elérés 2024. 01. 06.

<https://aktivmagyarorszag.hu/anna-vadasztrak/>

Megújult a Budai-hegység egyik legnépszerűbb pihenő- és szálláshelye

Agrotrend, 2021. július 02., Utolsó elérés 2024. 01. 06.

<https://agrotrend.hu/innovacio/fenntarthatosag/megujult-a-budai-hegység-egyik-legnépszerűbb-pihenő-es-szálláshelye/>

Rotter Lajos turistaház

Hármashatár-hegyi Kiránduló Központ, Utolsó elérés 2024. 01. 06.

<https://hhkk.hu/szallas/>

Erdőtérkép, Magyarországi Erdészeti Webtérkép, Utolsó elérés 2024. 01. 06.

<https://erdoterkep.nebih.gov.hu/>

Több erdő és biztosabb áramellátás – így is kinézhet egy fejlesztési projekt

Novák Zsombor, Greendex, 2023. november 8., Utolsó elérés 2024. 01. 06.

<https://greendex.hu/tobb-erdo-es-biztosabb-aramellatas-fejlesztési-projekt/>

A budai hegyvidék

Thirring Gusztáv, Arcanum, Utolsó elérés 2024. 01. 06.

<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/OMMonarchia-az-osztrak-magyar-monarchia-irasban-es-kepben-1/budapest-394E/budapest-kornyeke-3E8C/a-budai-hegyvidek-thirring-gusztavtol-3EC1/>

A Magyar Turista Egyesület (MTE) honlapja, Utolsó elérés 2024. 01. 06.

<https://magyarturistaegyesulet.hu/az-mte-tortenete-2/a-magyar-turista-egyesulet-tovabbi-osztalyai-es-alkotasaik/>

Turista- és menedékházak a Budai-hegységben

Kertész Z István, Magyar Turista 2019/6, Utolsó elérés 2024. 01. 06.

<http://cincer.hu/sarkany/Budai%20turistahazak.pdf>

Képanyag

[1] https://europapont.blog.hu/2020/11/07/turabakancsban_europaban

[2] https://europapont.blog.hu/2020/11/07/turabakancsban_europaban

[3] https://europapont.blog.hu/2020/11/07/turabakancsban_europaban

[4] https://europapont.blog.hu/2020/11/07/turabakancsban_europaban

[5] https://en.wikipedia.org/wiki/European_long-distance_paths

[6] <https://turistautak.openstreetmap.hu/>

[7] Saját ábra, az openstreetmap adatai alapján

[8] Saját ábra, az openstreetmap adatai alapján

[9] https://hu.wikipedia.org/wiki/Természetjárás_Magyarországon#/media/Fájl:Dolina_bialej_wody-W.Eliasz-Radzikowski-cleaned.jpg

[10] <https://www.termeszettjaro.hu/hu/p/okk/az-oroszagos-kekkoer/54420164/>

[11] https://europapont.blog.hu/2020/11/07/turabakancsban_europaban

[12] Saját ábra, a <https://www.kektura.hu/teljesitok-listaja> datai alapján

[13] https://www.kektura.click.hu/OKT/kektura_tort.htm

[14] https://www.kektura.click.hu/OKT/kektura_tort.htm

[15] https://www.kektura.click.hu/OKT/kektura_tort.htm

[16] <https://www.google.com/maps>

[17] Turistatérkép: Budai-hegység, Iharos, Kamara-erdő, tétényi-fennsík, 1:25 000, Kiadási év 2021, Kiadó Szarvas

[18] https://gpsgames.hu/jatek/pontkereses/1099/regi_turistahazak_iv_-_a_palvolgyi_turistahaz/

[19] https://gpsgames.hu/jatek/pontkereses/1099/regi_turistahazak_iv_-_a_palvolgyi_turistahaz/

[20] <https://fortepan.hu/hu/photos/?id=178860>

[21] <https://ng.24.hu/foto/onok-kuldtek/2020/11/24/disznofo-vendeglo/>

[22] <https://magyarturistaegyesulet.hu/az-mte-tortenete-2/a-magyar-turista-egyesulet-tovabbi-osztalyai-es-alkotasaik/>

[23] <https://1.kerulet.ittlakunk.hu/sport/210415/mara-egyetlen-igazi-turistahaz-sem-maradt-budai-hegyekben>

- [24] <https://www.budaors.hu/?module=news&action=show&nid=78917>
- [25] https://pestbuda.hu/cikk/20220416_menedek_a_varos_szelen_30_eve_szunt_meg_a_csucs_hegyi_turistahaz
- [26] https://gpsgames.hu/jatek/pontkereses/1096/regi_turistahazak_ii_-_a_csucshegyi_turistahaz/
- [27] <https://fortepan.hu/hu/photos/?id=22077>
- [28] <http://cincer.hu/sarkany/Budai%20turistahazak.pdf>
- [29] <http://zsiroshegy.hu/th1.htm>
- [30] <https://fortepan.hu/hu/photos/?id=30693>
- [31] <https://www.google.com/maps>
- [32] <https://www.google.com/maps>
- [33] <https://i.szalas.hu/pois/8793/original/33380.jpg>
- [34] <https://fortepan.hu/hu/photos/?id=92870>
- [35] <https://www.turistamagazin.hu/hir/megujult-a-legendas-normafa-sihaz-2023-10-05>
- [36] https://gpsgames.hu/jatek/pontkereses/1366/regi_turistahazak_viii_-_a_makkosmariai_turistahaz/
- [37] <https://1.kerulet.ittlakunk.hu/kultura-szabadido/170121/nemcsak-hivok-zarandokolnak-ide-hanem-turistak-makkosmaria-helytortenete>
- [38] <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/OMMonarchia-az-osztrak-magyar-monarchia-irasban-es-kepben-1/budapest-394E/budapest-kornyeke-3E8C/a-budai-hegyvidek-thirring-gusztavtol-3EC1/>
- [39] <https://www.hellonagykovacsi.hu/hu/cikkek/latnivalok/49>
- [40] <https://www.hellonagykovacsi.hu/hu/cikkek/latnivalok/49>
- [41] <https://hhkk.hu/szallas/>
- [42] <https://www.google.com/maps>
- [43] <https://parkerdo.hu/parkerdo/turistaszallas-karbonlabnyom-nelkul/>
- [44] <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/OMMonarchia-az-osztrak-magyar-monarchia-irasban-es-kepben-1/budapest-394E/budapest-kornyeke-3E8C/a-budai-hegyvidek-thirring-gusztavtol-3EC1/?list=eyJxdWVyeSI6ICJnXHUwMGUxYm9yIGd5XHUwMGY2cmd5In0>
- [45] <https://www.google.com/maps>
- [46] <https://maps.arcanum.com/hu/map/thirdsurvey25000/?layers=129&bbox=2100248.2829061467%2C6035544.383271615%2C2112296.669489598%2C6042060.639932926>